

Tarih Okulu
Ocak-Nisan 2010
Sayı VI, 219-221.

[Ögedey Kağan'ın] Şehzadelerin Kıpçak Tarafına Gidip Geri Dönmelerine Kadar Yaptırdığı İmaretlerin Hikâyesi ve Onun Menzilleri, Konukları, Yaylakları ve Kışlaklarının Zikri*

Reşideddin Fazlallah
Çeviren: Ahmad HESAMİPOUR**

[Ögedey Kağan'ın] Şehzadelerin Deşt-i Kıpçak tarafına gönderdiği Koyun yılı 632 senesinden Güyük Kağan ve Mengü Kağan'ın geri döndüğü 638 senesi Hükar¹ yılına kadar olan yedi seneyi eğlence ve çırgamışı² ile meşgul olup sevinçli bir şekilde ve neşeyle yaylaklardan kışlalara ve kışlaklardan yaylaklara nakletmekteydi. Sürekli hoş yüzlü hatunlar ve ay peykerli dilberler ile çeşitli lezzetlerden yararlanmaya meşgul oluyordu.

Zamanının çoğunu adalet ve ihsanı bereketlendirme, zulüm ve düşmanlığı uzaklaştırma, beldeleri ve vilayetleri imar etmek ve çeşitli imaretleri inşa edip diktirmek ile geçiriyordu. Hükümdarlık kanunlarının düzenlemesi ve imarlık temellerini sağlamlaştırmakla ilgili olan hiçbir şeyi ihmal etmiyordu.

Daha önce Hitay taraflarından çeşitli üstatları ve sanat ve işin erbaplarını kendisiyle birlikte getirdiği için “-Zamanının çoğunu geçirdiği- Karakurum yurdunda yüce himmetli bir padişaha yakışır, gayet yüce temelli ve yüksek esaslı bir sarayın” yaptırılmasını buyurdu. Kenarlarının her birinin uzunluğu bir ok atışı mesafedeydi. Onun ortasında çok yüksek bir köşk diktirdiler ve bu imareti ressamlık işleri ve portre çizmek gibi çok mükemmel bir düzen ve

* Bu tercüme Reşideddin'in Câmiu't-Tevârîh adlı eserinin Muhammed Rovşen ve Mustafa Musevi tarafından 1373 h.ş. yılında Tahran'da neşr olunan baskısının birinci cilt sayfa 670 ila 672'e kadar olan yerlerden olmuştur. Dipnotlardaki referanslar, söz konusu neşrin, dipnotları havi üçüncü cildine aittir. Dipnotlar mütercime aittir.

** Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

¹ Hükar, daha sonra öküz şeklinde olan ve boğa, sığır anlamına gelen Türkçede Öker kelimesinin moğollaşmışıdır. Câmiu't-Tevârîh, C. 3, s. 2418.

² Moğolca Cırğa kökünden olup sevinç, coşku, eğlence, şenlik anlamına gelmektedir. 2349.

ayinle süsleyip onu “Karşı”³ diye adlandırdılar. Kendi uğurlu tahtgahını (tahtını–başkentini) yaptı yanında bulunan kardeşleri, oğulları ve diğer şehzadelerin her birinin o yakınlarda yüce bir saray yapmasını buyurdu. Hepsi fermana boyun eğdiler ve o imaret bitip hepsi birleştirildikten sonra çok kalabalık bir görünüm ortaya çıktı.

Usta kuyumculara şaraphane için altından ve gümüşten fil, aslan, at ve diğer hayvanlar gibi hayvan şekillerinde meclis aletleri ve kaplar yapmalarını ve Munkurlar⁴ yerine koymalarını buyurdu. Onları şarap ve kımızla doldurdular. Her birinin önünde gümüşten yapılmış havuz yaptılar. O hayvanlardan yapılmış heykellerin vücutlarındaki deliklerden havuzlara şarap ve kımız dışarı fişkiriyor ve havuzlara dökülüyordu. “*Yeryüzünde hangi şehir güzeldir?*” diye sordu. “*Bağdat*” dediler.

Orkun suyunun kıyısında muazzam bir şehir yapıp ve “Karakurum” adını vermelerini buyurdu. Hitay vilayetlerinden o şehre Tayan-Yam’dan başka bir yam (ulak) koydular ve ona “Narin-Yam” dediler. Her beş fersahlık yamda 37 yam yerleştirdiler ve her menzilde o yamaları korumak için binlik birliği yerleştirdiler.

Her gün vilayetlerden yiyecek ve içecek dolu 500 araba oraya ulaştırmaları şeklinde yasa çıkarmıştı. O yiyecek içecekleri ambarlara koyup dağıtıyorlardı. Bagni⁵ ve Sorma⁶ için sekiz boğanın çektiği büyük arabalar hazırlamıştı. Usta Müslümanlardan, Karakurum’dan bir günlük mesafe olup eskiden Efrasiyab’ın⁷ hayvancılarının orada kaldığı ve oraya “Kiher-Çağan” dedikleri yere bir köşk yaptırmasını buyurdu. İlkbaharda orada ve yazın Urumgutu yerinde av hayvanları olduğu için [orada geçiriyordu].

Orada bin kişinin yerleşebileceği ve hiçbir zaman kaldırmadıkları büyük bir çadır diktirdi. Dışarısı altın çivilerle süslenmiş, içerisini kumaşla örtülmüş ve ona “Sara Orda”⁸ diyorlardı. Sonbaharı Karakurum’dan dört günlük bir

³ Karşı, Kerşi (قرشى) Türkçe bir kelime olup saray, dergah, bargah ve kasır anlamına gelmektedir. Bu kelime daha sonra Moğollarda da kullanılmış ve Kerşi, Kersi şeklinde olmuştur. Bu kelime Toharcada Kerçiye şeklinde geçmektedir. 2385.

⁴ Munkur, tas, kase, kadeh anlamına gelmektedir. 2412.

⁵ Begni, türkçe eski kelimelerden olup hatta orhun yazıtlarında da gelmiştir. Anlamı bira, ve arpa, buğday ve darıdan yapılan bir tür alkollü içecek. 2322.

⁶ Sormak masdarından (kökünden) olup içecek, şarap ve bira anlamındadır.

⁷ Farslar tarafından Alp-Er Tunga’ya verilen ad.

⁸ Sarı Ordu (Altın Ordu).

uzaklıkta olan Güse Navur'un⁹ kıyısında olurdu ve çihilleyi¹⁰ orada geçiriyordu. Kışın Üng-Kay'da olup avlanarak Tülüngü ve Calingü dağlarından geçip kışı orada geçiriyordu. Böylece ilkbaharı Karakurum taraflarında, yazı Urumkutuva otağında, sonbaharı Güse Navur kıyısından Karakurum'a bir günlük uzaklıkta olan Usunbuk'da ve kışın Üng – Kay'da idi.

Kağan, Karakurum'a yöneldiği zaman şehrin iki fersah uzaklığında görkemli bir köşk yaptırmış ve Tazgu Balık -Tazgu Şehir- olarak adlandırdığı yerde birgün yiyip, içip, eğlenip ertesi gün bütün halk aynı renkte elbiseler giyip oradan endamlı gençler sıraya geçip onu beklediği anda Karşı şehrine giriyorlardı. Bir ay sürece Karşı şehrinde eğlenceyle meşgul olup, hazinelerin kapısını açıp bütün halk -seçilmiş ve sıradan- onun herkese yapmış olduğu bağışlardan yararlanırdı. Her akşam ok atanlar, çark atanlar ve güreşçileri karşılaştırıp, galip olan kimseyi ödüllendirip ikramda bulunurdu.

Üng-Kay kışlasında iki günlük bir mesafe yolluk çamurdan ve samandan bir duvar yaptırmalarını, ona kapılar koymalarını ve "Çihik" diye adlandırılmasını buyurmuştu. Avlanma zamanında av hayvanlarını çembere alıp duvara doğru getirip sürmeleri için askerleri sıra sıra her taraftan çağırıp hazırlıyordu. Bir aylık uzaklıktaki titizlikle, adım adım, çembere alıp av hayvanlarını Çihik'e sürüyorlardı. Askerler halka haline geçip omuz omuza ve yan yana duruyordu. Önce Ögedey Kağan özel adamları ile girip bir saatlik eğlenip avlanırdı. Sıkıldığı zaman çemberin ortasından yukarı ['daki köşke] çıkardı. Sonra şehzadeler ve emirler sırayla [avlanmak için] girerlerdi. Daha sonra avam ve askerler avlanırdı. Sonrada bazılarını uruklamış¹¹ için özgür bırakırdı. Bökavüller¹² av hayvanlarının hepsini kimsenin nasipsiz kalmayacağı bir şekilde bütün şehzadeler ve ordu emirlerine dağıtırlardı. O topluluk hepsi tegişmiş¹³ merasimin yerine getirip ve dokuz gün toy ve eğlenceden sonra her kavim kendi evine ve yurduna geri dönerdi.

⁹ Gölcük. Muhtemelen burası Kökü – Navur olacaktır.

¹⁰ Çihil farsçada kırk demektir. Çihille, kışın ilk kırk gününe derler. Her halde kelimenin buradaki anlamı kırk gün bir yerde geçirmek olacaktır.

¹¹ Uruk ip anlamındadır, uruklamış ipe bağlamak anlamına gelir. 2301-2302.

¹² Sarayda zehirlenmeye karşı padişahların yemeğini onlardan önce tatan kimseye denilen Türkçe bök kelimesindedir. Farsçada çaşnigir şeklinde geçmektedir. Bökavül, mutfağın büyüğü. Baverci. Daha etraflı bilgi için bakınız. Dihhuday Sözlüğü Bakavul maddesi.

¹³ Tegiş, görüş yapmak, değişmek, hediye vermek, karşı karşıya gelmek, karşı karşıya gelip savaşmak anlamındadır. Tegişmiş, padişah ve büyüklerle görüşme zamanında hediye sunmak anlamındadır. 2339